

Ата-аналарға арналған ақыл - кеңес. Тақырыбы: "Ойын арқылы баланың тілін дамыту"

«Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып, оның шығармашылыққабілетін дамытады ойынсыз ақыл- ойдың қалыптасуы мүмкін емес». В.А. Сухомлинский I. Кіріспе бөлімі. Балабақашағы оқыту- тәрбиелеу жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын молайту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, одан әрі күнделікті іс- әрекет кезіндегі тілдік қарым- қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі- тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр- түсін және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым- қатынас жасай білуге үйретеміз. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде тәрбиешінің: -балалардың сөздік қорларын дамыту; -жана сөздерді меңгерту; -үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады. Осы аталған міндеттерді тәрбиеші үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс. Балалардың сөздік қорын молайтуда ойын, тапсырма жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын- баланың шын тіршілігі. Ойын арқылы бала айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып, таңдап алады. Баланың бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ойын үстінде бала еш нәрсеге тәуелсіз. Ол өзін еркін ұстайды. Ал еркіндік дегеніміз барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген талпынысы мен құлшынысы. Баланың білуге деген құштарлығы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады. Халық даналығында «Ойнай білмеген, ойлай да білмейді», «Ойында озған, өмірде де озады» деген аталы сөздер сырына жүгінсек, мектепке дейінгі жастағы баланың ойынға деген құлқы, қарым- қатынасы, мінез- құлық көріністері олар өсіп- есейгенде де жалғасы береді. Ойын барысында бала өзін қоршаған үлкендер сияқты, өзінің сүйікті әңгімелері мен кейіпкерлері сияқты өмір сүреді, әрекет жасайды. Ойынды қолданумен бірге ойлауға, тілді дамытуға, шығармашылық әрекетін байытуға бағыт алады. Баланың ойын кезіндегі қимыл- қозғалысы дене бітімін жетілдірсе, ал қарым- қатынастағы пайымдаулары өзіндік таным- түсінік, мінез- құлық әдептерін бекітуіне әсер етеді. Бала ойын арқылы бір әрекеттен екінші әрекетке ауыса отырып, өзіне түрлі ақпараттаралады, дүние сырын ашады. Мектепке дейінгі

Тәрбиеленушілерде педагогикалық процестер барысында баланың көңіл-күйін анықтап, психологиялық мотивтерді туындатып, жағымды мінез- құлыққағдыларын қалыптастыру көзделеді. Психологиялық жаттығулар баланы үлкендермен және достарымен қарым- қатынас мәдениетінетәрбиелеп, өз пікірлерін айтып жеткізе білуге көмектеседі. Ойынжаттығулар арқылы баланың білімділік дағдыларын күнделікті іс-әрекетте қолдана білу мүмкіндіктері қарастырылады. Психологиялықойын- жаттығулар баланың жан дүниесінің, рухани жай-күйініңүйлесімді дамуына ықпал етеді. Баланың сезім әрекетін,әсерленушілік деңгейін анықтау үшін қолданылады. Ойындардыңнегізгі мақсаты балалардың ықылас зейінін, сөздік қорын,байқампаздығын, есте сақтау, қабылдауын дамытуғы, икемділікті арттыруға, өзінің жеке құрбыларының іс- әрекетін бағалай,құрметтей, өз ісінің дұрыстығын дәлелдей білуін анықтау,қалыптастыру. Ойынға зер салып, ой жүгіртпін қарар болсақ, сол ойындардан үлкен де мәнді, мағыналы істер туындап өрбитінін байқаймыз. Өйткені ең алдымен не нәрсенің болсын жөн бастарқайнар көзі болатыны белгілі. Сондықтан да ойын бала бойындағықандай да бір өнердің бастауы деп білеміз. Сонымен балалардыңсөздік қорларын дамытуда ойындарды, тапсырма- жаттығулардықолдану үлкен нәтиже береді. Ойын арқылы балалардың сөздік қорыдамып, ауызша сөйлеу машығын игереді., таным белсенділіктеріқалыптаса түсіп, ақыл- ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттербойына сіңіреді. Ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келе жатқан, әріүлкен мәні бар мәдени шығармашылық- саусақ ойыны. Саусақойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар менқұбылыстарды, жан- жануарларды, құстарды, ағаштарды т.б көптеген бейнелерді бейнелей алады. Ал тіл кемістігі кездесетін балалардың жалпы қимылдары, соның ішінде бұлшық етініңқимылдары жеткілікті деңгейде дамымайды. Сөйлеу тілі мүшелеріәрекетінің қозғалуларының дамуы қол саусақтарының нәзікқимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, балақолының ептілігін толық жетілдіру, түзеті- тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды. II. Негізгі бөлім. Ұсақ моториканы дамыту жұмыстарын ерте сәбилік шақтан бастаған дұрыс. Омыраудағы баланың өзіне саусақтағы бас миымен байланысқан активті нүктелеріне әсер ете отырып массаж жасау керек. Ерте жаста және мектепке дейінгі кіші жаста қарапайым жаттығуларды жасаудаөлеңмен, такпақпен ұйқастырылған жаттығуларды пайдалануұсынылады. Сонымен қатар өзіне -өзі қызмет ету дағдысынқалыптастыру: тиегін өзі салып, өзі ағыту, бауын байлау, т.б. Алересек топтағы балалар үшін ұсақ моториканы дамыту және қолдыңикеңділігін арттыруға арналған жаттығулар мектепке дайындықтыңяғни, жазу, сызуға үйренудің маңыздысы болып саналады. Ұсақмоториканы

дамытудың маңыздылығы неде? Адамның бас миында саусақ қимылына және сөйлеуге жауап беретін орталықтар өте жақын орналасқан. Ұсақ моторикаға әсер ете және оны белсендіре отырып, көрші орналасқан сөйлеуге жауап беретін орталықты да дамыта аламыз. Педагогтар мен балалар психологының мақсаты- ата – аналарға ұсақ моториканы дамыту ойындарының маңыздылығынұғындыру. Баланы қызықтыруда және жаңа хабарларды игеруіне көмектесуде үйретуді ойынмен алмастыру, алға қойған мақсатына жетуін, тапсырманы орындауда қиындыққа кездессе мойымауынаүйрете отырып, аз мөлшердегі жетістіктерін де бағалап, мадақтапқоюды да ұмытпауы керек. Ұсақ моториканың қимылдары менқолдың икемдігі бас миының құрылымының даму деңгейін көрсетеді. Осыдан келіп қол қимылдарын басқара білу туады.Сондықтан ешқашан да баланы мәжбүрлеуге болмайды. Қазіргікезде баулы ойыншықтардың көбейгенін немен түсіндіруге болады.Қазіргі ата – аналарда мұндай ойыншықтар болған жоқ қой, сонда олар осындай қалыпты деңгейге қалай жетті? Бір түсінбейтін нәрсе, осының бәрі не үшін керек? Қазіргі кездің балаларында жалпы моторлық артта қалушық байқалады екен. Ойлап көріңізші, тіптіқазіргі балабақшадағы балалардың ешбірінде баулы аяқ киім кездеспейді. Бау байлауды үйрету ата- анаға да, тәрбиеші ге деқиындық туғызатын болса керек. Осыдан 20 жыл бұрын ата- аналарға, олармен қоса олардың балаларына көп нәрсені қолмен жасауға тура келді: кір жуу, тоқу, тігу т.б. Ал қазіргі кезде осыныңбәрін жасайтын машина. Жалпы моториканың дамуының аздығын, соның ішінде қол қимылының аздық себебін зерттей келе қазіргі заманғы барлық баланың жазуға дайын еместігі немесе тілініңдамуында бір ақау бар екендігі анықталды. Осыдан келе мынадайқорытынды шығаруға болады: егер тілінің дамуында ақау болса, онда бұл ұсақ моториканың мәселесі. Тіпті баланың сөйлеу тіліқалыпты болған жағдайда бұл қолын басқаруы қалыпты деген сөз емес. Егер 4 - 5 жастағы балада бау байлау қиындық келтірсе, ал, ермексаздан тек шар мен ұзынша жабыстырылса, және 6 жаста тиек тігу- орындалмас және қауіпті іс болса, онда сіздің балаңыз кінәліемес. Өкінішке орай көп ата- ана қолдың икемі мен ұсақмоториканың даму деңгейінің төмендігін тек мектепке барарда ғана байқайды. Бұл балаға өте ауыр жүк. Жаңа хабарларды қабылдауменқағар, икемге келмейтін саусақтарымен қарандашпен жазып үйренуі керек. Кішкентай ғана сәбидің қалайтыны қозғалу, қозғалыс- әлемді танудың мүмкіндігі. Яғни, бала қозғалысының дәл және нақты болса, оның әлемді ақылмен тануы да терең бола түспек. Егер сіз бірінші сынып оқушысында жазуда қиындық болмасын десеніз немесе 3 жастағы баланың тілінің дамуында ақау болмасын десеніз дамыту ойын – жаттығуларын бала туылған соң екі айдан кейін бастаңыз. Ұсақ моториканы дамыту әдістемесі мұндай жағдайда өте тиімді. Омыраудағы баланың саусақтарын уқалауға болады, жас жарымдағы баламен саусақ ойындарын бастауға болады. Мысалы, баланың бас

бармағын жаймен сипап отырып, оған былай деңіз: «Саусақ –бала сен қайда болдың?» Содан соң бас бармақты балаңтүйрекпен түйістіре отырып, «мына саусақпан орманға бардым», ортан түйрекпен түйістіре отырып, «мына саусақпен щи пісірдім»,Осылайша жалғастырып басқа саусақтармен де «мына саусақпен ботқа жеп, мына саусақпен ән салдым» деп аяқтайсыз. Балаларға бұл жаттығу қатты ұнайды, уақытты да көп алмайды, ал пайдасы оның өте көп, себебі ұсақ моториканы дамытып жатырмыз ғой. Бір жастан асқан балалар үшін – саусақ бассейні әдістемесі өте пайдалы. Бір ыдысқа 1 кг бұршақты немесе фасольді төгеміз де ішіне баланы қызықтыратын бір ойыншықты көміп қоямыз. Сондан соң оны тауып беруін өтінеміз. Бұл қызықтыру жаттығуы кезінде баладан алыстап кетпеңіз. Себебі ұсақ нәрселерді аузына салып алуқаупі бар.

Логопедтің ата-аналарға арналған ақыл-кеңес "Мектепке дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту"

3 жастан 5 жасқа дейін баланың сөйлеуін дамыту жұмыстары қарқынды жалғастыруда. Сөйлеу жүйесінің барлық компоненттері белсенді дамып келеді.

Сөздік

5 жастағы балалардың сөздік қоры 3000 сөзге жетеді. Бала сөйлеуде жалпылама ұғымдарды (көкөністер, жемістер, киім) қолданады, сонымен қатар заттардың бөліктерін (үстелдің жанында орындық, аяқтар, арқа) атайды. Бала сөйлеудің барлық бөліктерін, соның ішінде сын есімдерді, үстеулерді белсенді қолдана бастайды. Салыстырмалы сын есімдер пайда болады (алма, ағаш және т.б.). Адамдардың көңіл-күйін білдіретін сын есімдер (қайғылы, көңілді), етістіктер (жүгіру, әкелу және т.б.), (мен кірдім, шықтым, келдім) белсене қолданылады.

Шамамен 4 жастан бастап балалар антонимдерді түсініп, қолдана бастайды. «Кері айт» ойынын (суық-ыстық, көңілді-қайғылы және т.б.) ойнайды. Бала күрделі сөз тіркестерін, кеңістіктік бағдарлауды білдіретін үстеулерді (сол жақта, оң жақта, жоғарыда, төменде) қолдана бастайды. Бала сөзжасам жұмысын жалғастыруда және бұл кезең мектепке дейінгі балалық шақта жалғасуы мүмкін.

Сөйлеудің грамматикалық құрылымы және үйлесімді сөйлеу.

Сөйлеудің грамматикалық құрылымы белсенді дамып келеді. Шамамен 3 жастан бастап нәресте кішірейтетін мәні бар жұрнақтарды қолданады. Бала сөз тіркестерін жеткілікті түрде қолдана бастайды.

4 жылдан кейін ол мамандығы бойынша адамдарды білдіретін қолданады. Сын есімдерді сан мен зат есімдермен үйлестіреді, орта жас кезінде қателіктер болуы мүмкін. Зат есімдерді сандармен үйлестіру кезінде, кейбір қолдану кезінде қателіктер болуы мүмкін. Сөйлем құрылымының күрделенуіне байланысты кейбір грамматикалық қателер пайда болады.

Бес жасар бала мәтінге жақын таныс ертегіні, оқиғаны қайталай алады, жақында болған жарқын оқиғаларды сипаттай алады, суреттен қарапайым әңгіме, суреттер сериясын жасай алады. Сөйлеуде қарапайым сөйлемдер мен күрделі сөйлемдерді қолданылады.

Сөйлеудің дыбыстық жағы

3 жастан кейін кейбір балалар басқа адамдардың дұрыс сөйлей алмағанын байқайды, 4 жаста өз сөйлеуінде дыбыстардың дұрыс айтылмағанын байқайды. Балалар бір дыбыспен ерекшеленетін сөздерді ажырата бастайды (шынтақ-

тырнақ, ешкі-өрім). Шамамен 4,5 жастан бастап бала сөзде берілген дыбыстың болуын немесе болмауын анықтай алады, 5 жастан бастап сөздегі дыбыстың орнын анықтайды(басы, ортасы, соңы). 3 жастан 4 жасқа дейінгі аралықта, әдетте, ысқырықты дыбыстар мен Р дыбысын анық айтпау пайда болуы мүмкін. 5 жасында айтылу нормаға толығымен сәйкес келеді.

Егер 5 жасында баланың сөйлеу проблемалары болса, мектепке барар алдында баланың сөйлеу дамуын түзету үшін логопедтың кеңесі керек.Бес жасар баланың сөйлеуі әдетте түсінікті және таза. Ол ересек адамның сұрақтарына нақты жауап бере алады, өміріндегі оқиғалар туралы егжей-тегжейлі және дәйекті түрде айтады. Мазмұны бойынша қол жетімді өлеңдерді оңай есте сақтайды, өзі сөзді таңдай алады.

жастан 5 жасқа дейінгі баланың сөйлеуін дамытудың негізгі сәттерін өте қысқаша сипаттадым. Егер сізде осы тақырып бойынша сұрақтарыңыз болса, "Мерей" балабақшасындағы логопедтің кеңесіне келіңіз

Логопед: Укасова М.М